

L. Fuchs: New Kreuterbuch, 1543, Von Sisymb.

Von Sisymb. Cap. CCLXXVI.

(A) Namen.

Sisymb haben wir dise kreüter von dem Griechischen und Lateinischen namen genent, dann in yetzgedachten spraachen werden sie Sisymbria geheysen. Auß was utsach aber sölcher name jnen gegeben sey, haben wir im Latein gnügsam angezeygt.

Geschlecht.

Der Sisymbber seind zweyerley geschlecht. Das erst würt von ettlichen genent Corona veneris, in den Apotecken aber Balsamita. Ettlich nennen diß geschlecht zů Latein Mentam aquaticam, auff Teütsch Fischmünt,

Van Sisymb. Kapittel. 276.

Namen.

Sisymbber hebben we dit kruiden van de Griekse en Latijnse namen genoemd, dan in net gedachten spraken wordt ze Sisymbria geheten. Uit welke oorzaak echter zulke name haar gegeven is hebben we in Latijn voldoende aangetoond.

Geslacht.

Van de Sisymbber zijn twee geslachten. Dat eerste wordt van ettelijke genoemd Corona veneris, in de apotheken echter Balsamita. Ettelijke noemen dit geslacht in Latijn Mentam aquaticam, op Duits vismunt, watermunt of

Wassermüntz, oder Bachmüntz. Das ander geschlecht würrt geheysen Sisymbrium cardamine. Bey den Apotekern Nasturtium aquaticum. Zû Teütsch Brunnkreß.

(B) Gestalt.

Fischmüntz ist der zamen Müntzen nit unânlich, hat einen vierecketen, rotlichten stengel. Die bletter seind der zamen Müntzen blettern gleich, zû ringpumbher zerkerfft, breyter, und eins gûten geruchs. Die blûmen, welche bey einem yeden gleych herauß wachsen, seind braun leibfarb, und sehen einem enspen oder spindelwirten gleich. Brunnkreß hat einen hollen stengel, einer elen ungevârlich hoch. Die bletter so erstlich herfür kommen, seind rund, darnach werden sie zerschnitten wie an dem wilden weissen Senff. Blüet mit seer kleinen weissen blûmlin. Darnach folgen kleine schöttlin, mit seer kleinem goldfarben samen, wie des weissen Senffs, aufgefüllt. Seine wurtzeln seind fast reyne weisse harige fâplin, wie har oder seiden.

(C) Statt irer wachsung.

Die Fischmüntz wechß auff den weyhern, an gestaden der wassergrâben. Der Brunnkreß würrt fürnemlich in warmen brunnenquellen auff dem wasser schwebend gefunden.

Zeit.

Fischmüntz und Brunnkreß blûen mit andern Müntzen im summer, fürnemlich aber im Augstmonat.

Die natur und complexion.

Dise zwey gewechß, dieweil und sie noch grûn unnd feücht seind, wermen und trûcken im andern grad. Wann sie aber dÛr werdeen, im dritten. [712, 713, 714]

(D) Krafft und wÛrkung.

Der samen der Fischmüntz in wein gesotten unnd getruncken, ist gûtz zû der harnwinde und dem lendenstein. Er lindert das grimmen der dârmern, und das hexgen. Die bletter zerstoßen und über die stirn unnd schlâf gelegt, lindern den schmerzen des haupts. Sie seind auch treffenlich gûtz übergelegt denen so von den bynen oder wespen gestochen seind. Der samen gesotten und getruncken stellt das brechen. Der Brunnkreß treibt den harn, gesotten und getruncken. Das kraut zerstoßen und die gantzen nacht darauff gelegt, vertreibt alle

beekmunt. (**Mentha aquatica**) Dat andere geslacht wordt geheten Sisymbrium cardamine. Bij de Apothekers Nasturtium aquaticum. In Duits bronnenkers.

(**Nasturtium officinale**, vroeger Rorippa nasturtium-aquaticum)

Vorm.

Vismunt is de tamme munt niet ongelijk, heeft een vierkantige, roodachtige stengel. De bladeren zijn de tamme munt bladeren gelijk, ringsom gekerfd, breder en een goede reuk. De bloemen welke bij elk lid eruit groeien zijn bruin lijfkleurig en zien een enspen of spindelknop gelijk. Bronkers heeft een holle stengel, een elleboog ongeveer hoog. De bladeren zo eerst voort komen zijn rond, daarna worden ze ingesneden zoals aan de wilde witte mosterd. Bloeit met zeer kleine witte bloempjes. Daarna volgen kleine schotjes met zeer kleine goudkleurige zaden zoals de witte mosterd opgevuld. Zijn wortels zijn vast reyne witte harige vezeltjes zoals haar of zijde.

Hun groeiplaats.

De vismunt groeit op de vijvers, aan kanten der watersloten. De bronkers wordt voornamelijk in warme bronwellen op het water zwevend gevonden.

Tijd.

Vismunt en bronnenkers bloeien met andere munt in zomer, voornamelijk echter in augustus.

De natuur en samengesteldheid.

Deze twee gewassen, terwijl en ze noch groen en vochtig zijn, wermen en drogen in andere graad. Wanneer ze echter dor worden in derde. [712, 713, 714]

Kracht en werking.

De zaden van de vismunt in wijn gekookt en gedronken is goed tot de plaswind en de lendensteen. Het verzacht dat grommen der darmen en dat ophitsen. De bladeren gestoten en over het voorhoofd en slaap gelegd verzachten de smarten van het hoofd. Ze zijn ook voortreffelijk goed opgelegd diegenen zo van de bijeen of wespen gestoken zijn. De zaden gekookt en gedronken stelpen dat breken. De bronnenkers drijft de plas, gekookt en gedronken. Dat kruid gestoten en de ganse

masen, flecken, reuhe, und ungestalt der haut, soll zů morgens aber widerumb abgewâschen werden. Beyde Fischmüntz und Brunnenkrep übergelegt, seind gůt wider allerley thier so stechen, als seind die hurneű und dergleichen. Sie sollen aber von den schwangern frawen nit inwendig in leib genommen werden, dann sie treiben zů seer. So man einen will wachend machen, soll jhm der safft von Brunnenkrep mit essig vermischet in die nasen gethon werden.

nacht daarop gelegd verdrijft alle mazelen, vlekken, ruigte en ongesteldheid der huid, zal 's morgens echter wederom afgewassen worden. Beide vismunt en bronkers opgelegd zijn goed tegen allerlei dieren zo steken zoals zijn de horzels en dergelijke. Ze zullen echter van de zwangere vrouwen niet inwendig in lijf genomen worden, dan ze drijven te zeer. Zo men een wil wakker maken zal hem het sap van bronkers met azijn vermengt in de neus gedaan worden.

Dodonaeus;

Van Raket kap. lmm.

Het geslacht.

Van deze kruiden vind je twee geslachten, een tamme of de gewone die meestal gebruikt wordt en een wilde.

Vorm.

Eruca of raket.

Eruca sylvestris of wilde raket .

(Sysimbrium officinale, Diplotaxis muralis en Sisymbrium altissimum de Roomse?)

1 De tamme raket heeft donkergroene bladeren die aan beide kanten diep ingesneden en van smaak heet en scherp zijn. Zijn stelen groeien een dertig cm of meer hoog en daaraan groeien vele gele bloempjes waarna kleine hauwtjes komen waarin het zaad ligt. De wortel is lang en vezelachtig en sterft niet gemakkelijk maar komt alle jaren weer.

2 De wilde raket is de tamme zeer gelijk, maar is in alle zaken minder en kleiner, vooral van bladeren en bloemen die ook geler zijn en kleinere hauwtjes voortbrengen.

3 Boven deze geslachten wordt ook hier te lande noch een andere raket in de hoven gevonden die men Roomse rakette noemt en die is van stelen, bladeren en bloemen de wilde mosterd waarvan wij hiervoor geschreven hebben zeer gelijk, anders dan dat zijn bladeren niet zo ruw of haarachtig zijn en dat zij beter zijn in het eten.

Plaats.

1 De tamme raket wordt in de hoven geplant en wordt ook hier te lande gevonden in sommige ruwe, ongebouwde, steenachtige plaatsen en waar hier vroeger huizen gestaan hebben.

2 De wilde wordt ook in steenachtige plaatsen en bij de wegen gevonden.

Tijd.

Raketten bloeien vooral in juni en augustus.

Naam.

Raket wordt in Grieks Euzeomos genoemd. In Latijn Eruca. In Frans roquette en daarna hier te lande rakette.

1 Het eerste geslacht en zo ook het derde wordt Eruca sativa en hortensis genoemd. In Nederduits Roomse rakette.

2 Het wilde geslacht wordt Eruca sylvestris genoemd, dat is wilde raket. In Frans roquette sauvage.

Natuur.

Raket is warm en droog tot in de derde graad.

Kracht en werking.

Raket is goed om met sla, postelein of dergelijke andere koude kruiden in de salade te eten en op zo'n manier gebruikt is ze de maag goed en geschikt en maakt dat de koude kruiden de maag niet beschadigen, maar als het alleen gebruikt wordt maakt ze hoofdzweer en verwarmt te zeer en daarom zal je de raket niet alleen innemen maar altijd met sla of postelein eten.

Raket dat in het eten gebruikt wordt maakt ook lust tot bijslapen en vooral het zaad en laat de urine lossen en helpt het eten verteren.

Het zaad van raket is goed tegen het venijn van de schorpioenen en van ander dergelijk venijnige gedierte.

Hetzelfde zaad dat met honing vermengd wordt neemt de sproeten en de vlekken van het aanzicht weg en verdrijft ook de zwarte littekens als het met ossengal vermengd is.

Men zegt ook dat diegene die het zaad van raket tevoren ingenomen heeft, voor hij geslagen werd, dat hij de slagen niet zou voelen als Plinius schrijft.

De wortel van raket die in water gekookt wordt trekt de splinters en gebroken beenderen uit als het daar op gelegd wordt.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>